

РОЗВИТОК НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Ярина Танявська,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри педагогіки і психології
дошкільної та спеціальної освіти
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
E-mail: y.taniavska@chnu.edu.ua

Марія Квасецька,
спеціаліст вищої категорії, учитель-методист,
Відмінник освіти України,
вчитель-логопед Закладу дошкільної освіти (ясла-садок)
комбінованого типу №10 «Попелюшка» Чернівецької міської ради
E-mail: mariiakvasetska@gmail.com

Марина Марчук,
кандидат педагогічних наук,
корекційний педагог (вчитель-логопед)
Чернівецького ліцею № 19 ім. О. Кобилянської
Чернівецької міської ради
E-mail: htotam12345@gmail.com

У сучасних умовах реформування освіти в Україні питання забезпечення інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ), набуває особливої ваги. Одним із критичних аспектів соціалізації таких дітей є розвиток невербальної комунікації як компенсаторного механізму та засобу інтеграції у суспільство [3].

Невербальна комунікація є важливим компонентом будь-якої форми спілкування. Особливої ваги вона набуває у випадках, коли вербальне мовлення у дітей недостатньо сформоване або відсутнє. Діти з ТПМ стикаються з численними бар'єрами в процесі навчання та соціальної інтеграції. У таких випадках саме невербальні засоби комунікації — міміка, жести, вказівні рухи, поза, зоровий контакт — можуть стати основою для

побудови взаємодії з навколишнім світом. Завдяки їм діти можуть передавати інформацію, емоції, бажання, навіть якщо вербальне мовлення залишається недоступним [1].

Особливості комунікації таких дітей обумовлені цілим спектром когнітивних, мовленнєвих та психоемоційних порушень. Як зазначає О. Куруч, у дітей з інтелектуальними порушеннями, які часто супроводжують тяжкі мовленнєві розлади, спостерігаються значні труднощі в опануванні навичками комунікації, що проявляються у формі нестійких або неадекватних реакцій, труднощів у встановленні і підтримці соціальних контактів, зниженої зацікавленості у взаємодії, обмеженого розуміння невербальних сигналів та зниженого соціального статусу [1].

Одним із потужних інструментів, що відкриває нові можливості для таких дітей, є система альтернативної і додаткової комунікації (АДК). АДК — «це набір засобів і стратегій, які може використовувати будь-яка особа для вирішення щоденних завдань спілкування» [4]. До таких засобів належать піктограми, комунікативні таблиці, додатки для планшетів, спеціальні пристрої для генерації мовлення, а також прості жести, міміка, зоровий контакт. Важливо, що ці засоби можуть бути як тимчасовими, так і постійними, залежно від потреб дитини [4].

Застосування АДК набуває особливої актуальності в інклюзивному освітньому середовищі, де діти з особливими освітніми потребами мають змогу навчатися разом з ровесниками з типовим розвитком. Згідно з методичними рекомендаціями «Використання методів альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти» лист Міністерства освіти і науки України №4/2373-22 від 09.09.2022 р., впровадження АДК у закладах освіти сприяє формуванню комунікативної компетентності, забезпечує доступ до освітніх послуг, розвиває соціальні навички та дозволяє адаптувати навчальний матеріал під індивідуальні можливості дитини [2].

Логопедична робота з дітьми з ТПМ у контексті розвитку невербальної комунікації набуває стратегічного значення. Як зазначає Ю.

Рібцун, логопед має створити стимулююче комунікативне середовище, де дитина зможе вільно виражати свої думки, почуття та потреби [3]. Основними завданнями логопеда є розвиток базових комунікативних навичок, навчання використанню міміки, жестів, вказівних дій, формування розуміння символів і піктограм, а також підтримка батьків у використанні АДК у домашньому середовищі

Практика доводить, що навіть у разі повної відсутності вербального мовлення дитина може ефективно взаємодіяти з оточенням за допомогою невербальних засобів. Це, своєю чергою, зменшує рівень тривоги, підвищує впевненість дитини у власних силах, сприяє формуванню позитивного досвіду спілкування. У таких умовах важливо, щоб усі учасники освітнього процесу — вчителі-логопеди, вчителі, асистенти, батьки — були обізнані з методами і можливостями АДК та працювали в єдиній команді.

Інклюзивне освітнє середовище створює природні умови для розвитку невербальних навичок завдяки щоденній взаємодії з однолітками. У процесі спільної діяльності, ігор, творчих завдань відбувається непомітне, але ефективне навчання невербальній поведінці — дитина вчиться звертати увагу на погляд, вираз обличчя, інтонацію, позицію тіла інших людей, а також використовувати ці засоби у власному спілкуванні.

Таким чином, розвиток невербальної комунікації у дітей з тяжкими порушеннями мовлення є багатограним процесом, що охоплює логопедичну, педагогічну, психологічну, соціальну та технічну складові. Тільки комплексний підхід дозволяє досягти помітних результатів у сфері комунікативної компетентності таких дітей, їх соціалізації та особистісного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Куруч О. Особливості невербальної комунікації дітей з інтелектуальними порушеннями. *Історичний досвід і сучасність: Матеріали XXVII наукової конференції здобувачів вищої освіти*. Статті/ Відп. ред. В. М. Букач. Вип. 41. Одеса: ПНПУ, 2021. С. 66-74. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/12394/1/Kuruch%20%d0%9e.%202021%20.pdf>
2. Про методичні рекомендації «Використання методів альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти»: Лист Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 р. № 4/2373-22. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2022/09/14/List-4.2373-22-09.09.2022-Pro.metod.rekom.14.09.2022.pdf>
3. Рібцун Ю. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с. URL: <https://surl.li/lirvmh>
4. Чайка М.С., Усатенко Г.В., Кривоногова О.В. Альтернативна і додаткова комунікація. Допоміжні технології: можливості для розвитку та спілкування. Київ : ФОП Усатенко Г. В., 2021. 32 с. URL: <https://www.dyvogra.com/wp-content/uploads/2024/05/ADK.pdf>